УДК 81’255
DOI https://doi.org/10.32782/2617-3921.2021.19.81-89

Наталя Кузьменко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри перекладу,
Дніпровський державний технічний університет
https://orcid.org/0000-0001-8265-5550
м. Кам’янське, Дніпропетровська область, Україна

Жанрово-стилістичні особливості перекладу науково-технічних текстів

Genre and stylistic features of translation of scientific and technical texts

Анотація. *У статті розглядаються теоретичні та прикладні аспекти поняття «науково-технічний текст». Досліджуються жанрово-стилістичні особливості відтворення науково-технічних текстів на прикладі інструкцій з експлуатації пилососів-роботів. Аналізуються характерні мовні засоби, притаманні цьому жанру. Інструкції до побутової техніки належать до науково-технічного функціонального стилю. Науково-технічний стиль реалізується текстами, що призначені для повідомлення точних фактів з якої-небудь спеціальної галузі, а також для закріплення процесу пізнання інформації. Різниця між іноземними та вітчизняними науково-технічними текстами є у стилістичних особливостях на рівні синтаксису та лексики, які слід адаптувати під час перекладу. Для цього використовується вилучення надлишкових елементів, конкретизація, логічний розвиток тощо. У текстах інструкцій з експлуатації виявлено велику кількість науково-технічної термінології та вживання технічної фразеології. Виявлено лексико-граматичні особливості текстів інструкцій. Їм притаманні довгі, неозначено-особові та безособові речення в активі й пасиві з підметом, вираженим іменником чи підметом it або there, використання пасивного стану та використання причинно-наслідкових сполучників. Виявлено помилки у наявних перекладах. Зазначені стилістичні та лексико-граматичні особливості науково-технічних матеріалів безпосередньо впливають на їх комунікативний характер, який повинен бути відтворений під час перекладу. Слід наголосити на важливості і необхідності продовження копіткої роботи з акумулювання досвіду перекладу науково-технічної літератури і документації, актуалізації існуючих і розроблення нових правил, що сприяють забезпеченню якісного та адекватного перекладу, який буде зрозумілим реципієнту мови перекладу, тому вивчення стилістичних особливостей перекладу науково-технічних текстів має перспективу подальшого наукового дослідження.*

Ключові слова: *переклад, стилістичні особливості, науково-технічний текст, інструкція з експлуатації, лексико-граматичні особливості.*

Summary. *This article discusses theoretical and applied aspects of the concept of scientific and technical text. Genre and stylistic features of reproduction of scientific and technical texts are investigated on the example of operating instructions of vacuum cleaners-robots. The paper analyzes the characteristic language tools inherent in this genre. Instructions for household appliances belong to the scientific and technical functional style. Scientific and technical style is realized by texts that are aimed to inform the exact facts of a particular field, as well as to consolidate the process of cognition of information. The difference between foreign and domestic scientific and technical texts is in stylistic features at the level of syntax and vocabulary, which should be adapted in translation. For this purpose the removal of redundant elements, concretization and logical development are used. The texts of the operating instructions revealed a large number of scientific and technical terminology and the use of technical phraseology. Lexical and grammatical features of instructions texts are revealed. They are characterized by long, indefinite-personal and impersonal sentences in active and passive voice with a subject expressed by a noun or a subject as "it" or "there", the use of passive voice and the use of causal conjunctions. Errors in existing translations are detected. These stylistic and lexical and grammatical features of scientific and technical materials directly affect their communicative nature, which must be reproduced in translation. It should be emphasized the importance and necessity of continuing painstaking work to accumulate experience in translating scientific and technical literature and documentation, updating existing and developing new rules to ensure quality and adequate translation that will be understood by the recipient of the language of translation. Therefore, the study of stylistic features of translation of scientific and technical texts has the prospect of further research.*

Key words: *translation, stylistic features, scientific and technical text, operating instructions, lexical and grammatical features.*

Вступ. В усьому світі технічний прогрес продовжує набирати обертів. Через те, що нові прилади, апарати та пристрої з'являються на споживчому ринку досить часто, слід знати, як ними користуватися, тобто, ознайомившись з інструкцією, знати, що робити для правильної їх роботи. Це означає, що текст інструкції повинен бути перекладений на мову реципієнта так, аби він був йому зрозумілим.

Здебільшого робота перекладача зосереджується на адекватній подачі змісту оригіналу. Немає матеріалу, який не можна перекласти, а є складності під час перекладу. Ці складності можуть бути пов'язані з недостатнім знанням мови оригіналу або з відсутністю у цій мові готових відповідників. Така ситуація стосується особливо перекладу науково-технічних текстів.

Переклад текстів такого типу викликає значні труднощі: такі документи характеризуються лаконічністю, стислістю, відсутністю розгорнутих пояснень, тому перекладач повинен сам добре розбиратися у цій сфері або іноді консультуватися з фахівцем.

Систематизації стратегії, способам та правилам перекладу англомовних науково-технічних текстів присвячено роботи І.С. Алєксєєвої,

Ф.С. Бацевича, В.І. Карабана, І.В. Корунця, Т.Р. Кияка, І.І. Рєвзіна, Я.І. Рецкер, Т.В. Радзієвської та ін.

Розповсюдження науково-технічної літератури, наприклад інструктивних текстів, і розвиток науково-технічного перекладу мають на меті стати у нагоді користувачу незалежно від того чи цим користувачем виступає спеціаліст або простий споживач. Розуміння перекладу таких текстів не повинно становити проблем для реципієнтів, що й визначає актуальність нашого дослідження.

Метою роботи є виявлення жанрово-стилістичних особливостей перекладу науково-технічних текстів на прикладі тексту інструкцій з експлуатації.

Методологія та методи дослідження. Відповідно до мети, у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, які забезпечили цілісний підхід до вирішення проблеми, а саме: методи теоретичного аналізу, описовий, порівняння, аналогії та узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Документи, для розуміння яких потрібні спеціальні знання, необхідно поділити на два класи: ті, які готують до видання, й, ті, які не готують до видання.

До документів, що не готують до видання, можна віднести, наприклад, документи для власних потреб організації (загальне розуміння тексту) тощо.

До документів, які готують до видання, відносять, наприклад, каталоги продукції, які треба перекласти, зверстати, надрукувати та розповсюдити. Сюди ж відносяться документація для проєктувальників, рекламні проспекти, керівництва з експлуатації, які надходять комплектно з обладнанням, інструкції з монтажу та з ехнічного обслуговування і т. д.

Документація, яка готується до видання, повинна бути максимально високої якості. Вона повинна бути абсолютно грамотною з інженерного погляду та ідеальною з літературного погляду. У ній не повинно бути стилістичних дефектів тексту, таких як зміщення логічного наголосу, наявність тавтології, плеоназм тощо. У ній повинні бути дотримані всі правила редакційно-видавничого оформлення [8].

Одними зі складників роботи перекладача виступають знання та вміле застосовування правил виконання перекладу науково-технічної літератури і документації. Це не випадково, оскільки під час перекладу науково-технічних текстів, наприклад інструкцій із монтажу, експлуатації, обслуговування та ремонту обладнання, технічних умов, специфікацій деталей і матеріалів, не можна задовольнятися вірністю перекладу «у цілому». Технічні тексти містять елементи, які передаються в перекладі відповідно до певних правил.

Так, існують правила пунктуації, правила перекладу назв приладів і пристроїв, одиниць вимірювання, правила з перерахунку розмірностей. Некоректний переклад технічного тексту може не тільки завдати шкоди репутації перекладача, а й стати причиною важчих наслідків. Наприклад, неякісний переклад інструкції з використання того чи іншого механізму може призвести до того, що робітник, який обслуговує даний механізм, може отримати виробничу травму, застосовуючи таку інструкцію. У зв'язку із цим не можна нехтувати правилами виконання перекладу науково-технічної літератури і документації та залишати без уваги документи й джерела, що містять правила, бо це є запорука високої якості роботи перекладача.

До технічної документації відноситься кілька основних видів документів: стандарти, інструкції з експлуатації та ремонту, паспорти, технічні описи і т. д.

Згідно з Національним стандартом України, до переліку неперіодичних видань за характером інформації відносять інструкцію. Інструкція – нормативно-інструктивне видання, що містить настанови, які ґрунтовно визначають правила правового регулювання в будь-якій сфері діяльності, порядок виконання певного виду робіт або правила користування виробами, послугами тощо [2, с. 15].

На думку І.С. Алексєєвої, інструкція має таку класифікацію: споживча інструкція до товарів (інструкція до технічних, побутових, харчових товарів), анотація до медикаментів, відомча інструкція та посадова інструкція [1, с. 68].

Жанр тексту «інструкція з експлуатації» виступає поєднанням асертивних та апелятивних мовленнєвих актів. Він виник із повсякденних дискурсів викладання та навчання і може бути представленим у формі тексту (документи обсягом від однієї до декількох сторінок) та у формі книги (посібник). Він надає адресату знання про дії, які йому необхідні для використання виробу (технічного приладу, програмного забезпечення тощо) для передбачених цілей [7, с. 15].

Інструкції до побутової техніки належать до науково-технічного функціонального стилю. У лінгвістиці функціональним стилем мови називається система взаємозалежних мовних засобів, що служать певній меті комунікації [4, с. 134]. Науково-технічний стиль реалізується текстами, що призначені для повідомлення точних фактів з якої-небудь спеціальної галузі, а також для закріплення процесу пізнання інформації, найяскравішим прикладом яких є інструкції – нормативні видання, що визначають правила користування пристроєм, апаратом, машиною [6, с. 56].

Характерними особливостями науково-технічного стилю є його інформативність (змістовність), логічність (сувора послідовність,

чіткий зв'язок між основною ідеєю і деталями), точність, об'єктивність, ясність і зрозумілість. Окремі тексти, що належать до даного стилю, можуть володіти зазначеними рисами більшою чи меншою мірою. Однак у всіх таких текстів виявляється переважне використання мовних засобів, які сприяють задоволенню потреб даної сфери спілкування.

Аналіз цього роду документів свідчить про велику кількість відмінностей між вітчизняними та іноземними інструкціями. Здебільшого ці відмінності мають стилістичний характер на рівні синтаксису та лексики. Тому можна сказати, що для перекладача необхідно не лише перекласти належним чином текст інструкції, а й адаптувати його на мову перекладу. В інструкціях з експлуатації пилососів-роботів знаходимо приклади.

Put the magnetic stripe on the floor to mark a no-go zone for the robot. You can cut the magnetic stripe in pieces to adjust its length to your need. Please cut it only vertically and never along the stripe [9].

Закріпіть магнітну стрічку на підлозі для позначення зони, кордони якої робот не повинен перетинати. Ви можете нарізати магнітну стрічку на відрізки потрібної довжини. Наріжте стрічку вертикально. Не розрізайте її вздовж. Задля чіткого розуміння користувача для перекладу булу використано стилістичну адаптацію.

Do not put anything on top of the magnetic stripe [9].

Нічого не ставте на магнітну стрічку. Спостерігається вилучення надлишкового елементу, щоб уникнути надмірної деталізації.

Be sure to arrange the adapter cable, so that the vacuum cleaner will not be entangled during operation [9].

Змотайте й приберіть зайву довжину шнура живлення, щоб він не перешкоджав роботі пилососа. Для описання порядку дій була використана конкретизація.

To fully benefit all the possibilities brought by your robot, download the free app «Rowenta Robots» (you can use the QR code above to find it on app store or Google play) on your smartphone. Just let you guided by the instructions in the app to enjoy the robot [9].

Щоб скористатися всіма функціональними можливостями робота, завантажте на свій смартфон безкоштовну програму Rowenta Robots (щоб знайти цю программу в App Store або Google Play, відскануйте наведений вище QR-код). Просто дотримуйтеся вказівок на екрані, щоб із легкістю керувати роботом. Використання дослівного перекладу дієслова *to enjoy* (отримувати задоволення) не є характерним для науково-технічного стилю. Для адекватного розуміння висловлювання на мові перекладу був використаний логічний розвиток.

Науково-технічним текстам притаманне використання науково-технічної термінології. Термінами називаються слова і словосполучення, що позначають специфічні об'єкти і поняття, якими оперують фахівці певної галузі науки чи техніки. Як терміни можуть використовуватися як слова, що вживаються майже виключно в рамках даного стилю, так і спеціальні значення загальнонародних слів.

Згідно з Т.А. Казаковою, взаєморозумінню фахівців сприяє широке вживання ними так званої спеціальної загальнотехнічної лексики, яка також становить одну зі специфічних рис науково-технічного стилю. Це – слова і поєднання, що не володіють властивістю терміна ідентифікувати поняття і об'єкти в певній галузі, але вживаються майже виключно у даній сфері спілкування. Відібрана вузьким колом фахівців лексика є звичною для них, це дає їм змогу не замислюватися над способом вираження думки, а зосереджуватися на суті справи. Спеціальна лексика включає всілякі похідні від термінів, слова, які використовуються під час опису зв'язків і відносин між термінологічно позначеними поняттями й об'єктами, їх властивостей і особливостей, а також цілу низку загальнонародних слів, уживаних у строго певних поєднаннях і тим самим спеціалізованих [3, с. 64].

Connect the power adapter to the charging dock and power supply [9].

Підключіть адаптер живлення до зарядної док-станції й до мережі живлення.

The robot has drop sensors to detect stairs and gaps [9].

Робот оснащений датчиками падіння для виявлення сходів і провалів.

To clean the middle sweeper, push the lock lever to the middle and lift it up to remove the middle sweeping scraper [9].

Щоб очистити середній підмітальний блок, натисніть на фіксатор до середини й підніміть його вгору, щоб зняти середній підмітальний блок.

Окрім термінів, технічні тексти характеризуються вживанням спеціальної технічної фразеології. Сюди також відносяться випадки, коли загальновживане слово в певних словосполученнях набуває термінологічного значення. Таким прикладом з інструкції може бути *the intake head – вхідний отвір.*

Специфіка певного виду перекладу залежить не лише від мовних особливостей, які виявляються у відповідному стилі кожної з мов, що беруть участь у перекладі, але, головним чином, тим, як співвідносяться ці особливості між собою, наскільки збігаються стилістичні характеристики даного типу матеріалів в обох мовах. Якщо якісь особливості виявляються тільки в одній із мов, то під час

перекладу відбувається своєрідна стилістична адаптація: специфічні засоби викладу в оригіналі замінюються мовними засобами, що відповідають вимогам даного стилю у мові перекладу.

Граматичній структурі речень науково-технічних текстів притаманна наявність довгих речень, які включають велику кількість другорядних і однорядних членів. При цьому залежні від підмета і присудка слова часто стоять на відстані від того слова, яке вони визначають. Це явище спостерігаємо в інструкціях з експлуатації.

To clean the side brush, remove it and use a cleaning brush to clean the side brush and the entanglements in the slot of the side brush [9].

Щоб очистити бічну щітку, зніміть її й виконайте очищення (включаючи всі отвори) за допомогою іншої щітки.

It is recommended that after the cleaning work is completed each time, a dry cotton cloth should be used to carefully wipe its light-transmitting plate and sensor to prevent dust accumulation, which will affect the performance of the product [9].

Після завершення кожного очищення рекомендується ретельно протирати світлопроникну пластину й датчик сухою бавовняною серветкою. Це попередить накопичення пилу, який погіршує робочі характеристики приладу.

Не можна не погодитися, що науково-технічний текст відзначається специфічною структурою своїх речень. Це знаходить своє вираження у тому, що науково-технічні тексти спрямовуються на певне повідомлення когнітивного характеру, тому в них часто оповідь не ведеться від певної особи. Науково-технічним текстам притаманні неозначено-особові та безособові речення в активі й пасиві з підметом, вираженим іменником чи формальним підметом **it** або **there** [5, с. 285]**.**

В інструкціях з експлуатації пилососів-роботів знаходимо цьому підтвердження.

In order to correctly detect the floor level difference, make sure <u>there</u> are no objects (bags, shoes…) on the floor next to gaps, stairs or on the stairs'steps [9].

Щоб робот правильно визначав різницю в рівні підлоги, переконайтеся, що на підлозі поруч із перепадами рівня або сходами немає предметів (сумок, взуття тощо).

<u>It is recommended</u> that after the cleaning work is completed each time, a dry cotton cloth should be used to carefully wipe its light-transmitting plate and sensor to prevent dust accumulation, which will affect the performance of the product [9].

Після завершення кожного очищення <u>рекомендується</u> ретельно протирати світлопроникну пластину й датчик сухою бавовняною

серветкою. Це попередить накопичення пилу, який погіршує робочі характеристики приладу.

В англійських науково-технічних текстах широко використовується пасивний стан [5, с. 286]. В інструкціях з експлуатації спостерігається таке явище.

When the on/off button blinks the robot is charging. Once the on / off button stops blinking it is fully charged (6h for the battery to be fully charged) [9].

The step must be more than 10 cm away to be detected [9].

У науково-технічних текстах спостерігається підвищене використання причинно-наслідкових сполучників [3, с. 67]. Підтвердження цьому знаходимо й у текстах інструкцій з експлуатації.

Connect the power adapter to the charging dock and power supply. Be sure to arrange the adapter cable, so that the vacuum cleaner will not be entangled during operation [9].

The wheel shaft may be entanglement by hair, cloth strips, etc. so *please clean it in time* [9].

На жаль, допущення помилок у вже існуючих перекладах науково-технічних текстів є нерідким явищем.

To clean the charging contact, open the flip cover and turn off the power switch. Then use a dry cloth to wipe them. Do not scrub with oil [9].

Щоб очистити зарядний контакт, відкрийте відкидну кришку й спочатку вимкніть перемикач живлення. Потім протріть його сухою серветкою. Не очищуйте контакт за допомогою оливи (мається на увазі мастило). Такого роду помилки не створюють серйозних наслідків, але є помітними навіть нефахівцям.

Висновки з дослідження. Визначені стилістичні та лексико-граматичні особливості науково-технічних матеріалів безпосередньо впливають на їх комунікативний характер, який повинен бути відтворений під час перекладу та бути зрозумілим користувачу. Підводячи підсумок, слід звернути увагу на такі важливі моменти: перекладач для здійснення перекладу науково-технічного тексту зобов'язаний знати й уміло застосовувати стилістичні та лексико-граматичні правила виконання перекладу науково-технічної літератури і документації. Слід наголосити на важливості і необхідності продовження копіткої роботи з акумулювання досвіду перекладу науково-технічної літератури і документації, актуалізації існуючих і розроблення нових правил, що сприяють забезпеченню якісного та адекватного перекладу, який буде зрозумілим реципієнту мови перекладу. Тому вивчення стилістичних особливостей перекладу науково-технічних текстів має перспективу подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С. Профессиональное обучение переводчика : учебное пособие. Санкт-Петербург, 2000. 192 с.
2. ДСТУ 3017:2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Київ, 2016. 38 с.
3. Казакова Т.А. Теория перевода (лингвистические аспекты). Санкт-Петербург : Союз, 2001. 142 с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 575 с.
5. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
6. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1990. 215 с.
7. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика : учебник. Москва, 2006. 200 с.
8. Шалыт И.С. Методическое и справочное руководство по переводу на русский язык, тематическому редактированию, литературной правке и редакционно-издательскому оформлению инженерно-технической документации. 2007. URL: http://www.intent93.ru/useruploads/files/Metod_01.pdf (дата звернення: 23.03.2021).
9. Rowenta.ua. URL: https://www.rowenta.ua/instructions-for-use/Продукт/Догляд-за-підлогою/Пилосос-робот/csc/RobotVacuumCleaner (дата звернення: 23.03.2021).